

УДК 930.85(477)

РОЛЬ ТВОРЧОСТІ М.Д. ЛЕОНТОВИЧА У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ

Сенета Т.В.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

У статті висвітлюється життєвий та творчий шлях відомого представника української музичної культури, композитора, педагога, громадського діяча Миколи Леонтовича. Розкрито грані композиторської діяльності. Охарактеризовано вагомий внесок у музично-хорову культуру України. Проаналізовано музичну спадщину Леонтовича, що складають хоріві мініатюри – обробки українських народних пісень.

Ключові слова: українська культура, світовий культурний простір, музична спадщина, композитор, педагог, творчість, музична діяльність, хорова культура, народна пісня, фольклор, гармонія.

Постановка проблеми. Українська культура – неповторна, самобутня та неординарна – посідає гідне місце у світовому культурному просторі. Для української національної культури основоположною базою є народна культура, на основі якої поступово сформувалися професійні наука, література, музика та мистецтво. На її становлення та розвиток вплинули такі відомі діячі, як: Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський, Є. Маланюк, Л. Курбас, І. Дзюба, В. Вернадський, У. Самчук, В. Барка та багато інших.

Велику роль у становленні української музичної культури відіграв видатний діяч, самобутній композитор-новатор, ушлявлений майстер хорової мініатюри, диригент, фольклорист, талановитий вчитель Микола Дмитрович Леонтович.

Українська культура розвивалася, розвивається і буде розвиватися. Є, з'являються і будуть з'являтися діячі, які пришвидшать її розвиток. Але наш обов'язок плекати українську культуру, а головне не забувати тих, хто підняв її на високий рівень світового культурного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з творчим доробком Миколи Леонтовича, знайшли помітне місце в науково-публіцистичних працях українських науковців, педагогів, митців ХХ століття, а саме: Л. Архімовича [1], М. Гордійчука [1; 4; 5;], В. Витвицького [3], М. Крип'якевича [2], Л. Іванової [7]. Схожі питання у своїх працях розглядали Д. Антонович, І. Дзюба та Д. Дорошенко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоріві обробки народних пісень М. Леонтовича аналізувалися багатьма дослідниками: В. Вінюковою, М. Гордійчук, Н. Герасимовою-Персидською, Н. Горюхіною, І. Гулеско, В. Дяченко, А. Завальнюк, В. Івановим, Ф. Козицьким, Н. Костюк, Л. Пархоменко, Б. Фільц та ін. Але й дотепер творча постать М. Леонтовича відкривається для нас новими гранями. Новаторство хорового стилю (особливо в жанрі хорової обробки) виявилось в:

– тенденції до лінеарності у фактурі. Характерні види фактури: підголосковість на акор-

довій або на контрапунктній основі, контрастна поліфонія, темброві імітації. У творах М. Леонтовича виникає поняття темброфактури, тембрової драматургії (на рівні співставлень, імітаційності тощо), що у хорах композитора утворюється внаслідок лінеарного руху голосів;

– принципі варіантності, що віддзеркалений на всіх рівнях твору (жанрово-стильовому, формоутворювальному, інтонаційно-семантичному, де звукообраз постає різними гранями, розвиваючись та видозмінюючись);

– образно-сислової двоплановості, симфонізації творів (наявність поліжанровості, протидії, психологічного підтексту, драматургічного конфлікту).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є: характеристика постаті М. Д. Леонтовича, з'ясування ролі його творчості у становленні української культури ХХ століття, розкриття сутності національної української музичної культури, проведення порівняльно-історичного аналізу, узагальнення композиторської та педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Не все просте – геніальне, але все геніальне – просте. Мистецтво геніального полягає в тому, щоб мінімальним досягти максимального, найменшими, найбільш доступними художніми засобами виразити найвеличніші почуття. Лише три ноти та чотири звуки -до-сі-до-ля – прославили українську співочу душу на весь світ [8, с. 78].

Творча спадщина М. Леонтовича – надзвичайно яскраве та самобутнє явище в українській музичній культурі. Микола Леонтович став художником-новатором, який творчо використовував усе найкраще, що було в українській музиці до нього та накреслив нові шляхи її розвитку. Відомо, що саме в жанрі обробки хорової пісні найяскравіше розкрився його талант як художника-новатора.

Микола Дмитрович відіграв велику роль у розвитку української музичної культури, він є своєрідним «брендом» нашого краю. Великий його внесок у музичне життя Вінниччини – організовані ним хоріві колективи в Тульчині, Немирові, Вінниці, успішно пропагують вироблену в народному побуті благословенну хоро-

ву культуру. Спадщина Леонтовича складається з 200 обробок українських народних пісень, 2 оригінальних творів на слова М. Вороного і незакінченої опери «На русалчин Великдень» хороших творів та хороших поем: «Льодолам», «Літні тони», «Легенда», «Моя пісня», духовних творів «Літургія», «Світе тихий», «На воскресіння Христа. Його пісні співає весь світ. Справжніми шедеврами хорової музики стали такі пісні як «Щедрик», «Козака несуть», «Дударик», «Із-за гори сніжок летить», «Гаю, гаю, зелен розмаю» та багато інших [6, с. 167].

Постать Леонтовича є прикладом особистого вдосконалення. Усі його хоріві твори відрізняються драматургічною завершеністю, тонкою проробкою кожної деталі образу, сюжету. Тому обробки цього композитора завжди приваблювали виконавців своєю яскравістю та філігранністю, проникненням у саму душу народної пісні, але в той же час навіть камерні за розміром твори мають певні виконавські труднощі, особливо для диригентів-початківців і малодосвідчених хороших колективів.

Серед українських композиторів, які працювали в хоровавому жанрі, М. Леонтович посідає одне з найпочесніших місць. Блискучі фольклорні обриси вражають щирістю, безпосередністю і, разом з тим, особливою вишуканістю. За той короткий проміжок часу, який судилося йому прожити, композитор залишив доволі значну за обсягом спадщину, складену із згаданих вище обробок, із низки чудових духовних творів: церковних коляд, кантів і псалмів.

Робота М. Леонтовича з оркестром, масштабні духовні твори, розгорнуті композиції на основі фольклорних джерел – усе слід розглядати як інтуїтивне відчуття великого таланту щодо великої творчої місії. Можна сказати і так: його хоріві твори, позначені печаттю геніальності, були композиторською лабораторією, де відчувалася майстерність поліфоніста, інтерпретатора поетичного змісту, відбувалися пошуки новаторського підходу до поєднання національних та загальнолюдських цінностей. Будучи справжнім композитором-новатором, митцем-демократом, художником-реалістом, Леонтович збагатив українську музику новими методами перетворення музичного фольклору. Переважна більшість творів заснована на поетичній образності й методичному матеріалі народних пісень. «Досліди у народній музиці, – говорив Леонтович, – викликають до життя нові форми гармонії та контрапункту, що органічно зв'язані з народною піснею, бо пісня як художній удосконалений твір, дає не тільки одну мелодію, але таїть у собі музичні властивості. Вміти записати її та відчувати все, що вона може дати для музики у широкому розумінні слова – це необхідна чергова справа...» [1, с. 124]. У цих словах композитора – його творче кредо, якого він дотримувався протягом усього свого життя.

Микола Дмитрович Леонтович – композитор, педагог, музично-громадський діяч. В своїй творчості обмежився хоровою мініатюрою,

але це не є свідченням жанрової одноманітності його творчості. Творча спадщина – надзвичайно яскраве і самобутнє явище в українській музичній культурі, вся його творчість побудована на народних піснях. Особливістю творчого методу Леонтовича є те, що основним своїм завданням, він ставив розкрити в музиці внутрішній зміст поетичного тексту пісні, динаміки її розвитку, сюжету, образів [4, с. 45]. Отже, творчий метод став етапним для всієї української музики. Композитор виявив драматургію образу в пісні, йдучи власне від самої пісні, а не підкорюючи її сучасним для нього правилам композиторського письма. Метод, започаткований М. Леонтовичем, був впроваджений у творчості його послідовників – П. Козицького, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського.

Тематика хороших мініатюр композитора надзвичайно різноманітна. Насамперед це обрядові, церковні, історичні, чумацькі, жартівливі, танцювальні, ігрові пісні. Одне з центральних місць у творчості Леонтовича посідають хори на побутові теми. Це, зокрема, «Ой у лісі при дорозі», «Ой темная та невидная ніченька», «Мала мати одну дочку», «Ой з-за гори кам'яної». Для них характерні динамічне розгортання сюжету, активна драматизація подій та образів, на зразок кобзарської манери, скажімо, Остапа Вересая, про якого Леонтовичеві розповідав Микола Лисенко. Взірцем такого високого драматичного піднесення може служити народна пісня «Пряля», в якій М. Леонтович досяг рівня трагічної балади [1, с. 221].

В піснях-реквіємах «Козака несуть», «Із-за гори сніжок летить», «Смерть» Леонтович талановито переосмислив мелодіку народного плачу, використовуючи специфічне звучання окремих голосів та цілих хороших груп, застосовуючи різні хоріві звукові ефекти, наприклад, спів із закритим ротом. Особливо популярним був і залишається «Щедрик», в якому органічно поєднані прийоми народного багатоголосся з досягненнями класичної поліфонії, композитор домігся того, що кожен голос відіграє цілком самостійну виражальну роль, відтворюючи найтонші зміни настрою в пісні, подаючи кожен художній образ у граничному завершенні. Щоразу перед Різдяними святами ми знову й знову маємо змогу почути в канадських та американських програмах радіо і телебачення знамениту пісеньку Carol of the bells. І в кожного українця вона викликає особливе хвилювання й гордість, бо це ж наш знаменитий «Щедрик».

Дослідники стверджують, що ця пісня, а найбільше її мелодія, на американських теренах має понад сотню аранжувань. Уперше за океаном «Щедрик» прозвучав у Нью-Йорку ще 1921 року. Саме тоді в залі «Карнеріхолл» цей твір виконувала уславлена українська республіканська капела під орудою Олександра Кошиця. Відтоді й донині вона не втрачає популярності, хвилюючи мільйони сердець. Успіх «Щедрика» – фантастичний. В Англії

«Щедрика» називають «новорічна серенада», в Латинській Америці – «пісня великого чару», «пісня бурхливого моря», а в Канаді – «нововідкритий сфінкс». Весь музичний світ визнав «Щедрика» піснею ХХ століття, а Україну – «країною пісень».

Музично-педагогічна спадщина відомого українського композитора і педагога знайшла своє відображення в практиці сучасної загальноосвітньої школи України. Увага до творчості М. Леонтовича пояснюється передусім багатою спадщиною педагога для школи, особливо обробками народних пісень. Шкільна практика відібрала найкращі з нотних обробок, а саме: «Щедрик», «Дударик», «Грицю, Грицю до роботи», «Женчичок-бренчичок», «Пряля», «Козака несуть», «Гра в зайчика», «Над річкою бережком», «Зоре моя вечірняя», «Їхав козак на війноньку», «Тиха вода» [7, с. 34].

Миколу Леонтовича – талановитого українського композитора, фольклориста й знавця народної творчості – можна порівняти з ювеліром, який, вишукуючи дорогоцінні діаманти народної пісні, філігранно шліфував їх за допомогою свого майстерного аранжування. Недарма термін «обробка» стосується і коштовного каміння, і музичного твору. Леонтович, який є уродженцем Поділля, ще з дитинства захоплювався українськими народними піснями, які чудово виконувала його мати, дружина священика, і хто знає, можливо, «Щедрика» він уперше почув з маминих уст.

Леонтович надзвичайно багато зробив для популяризації багатьох українських народних пісень. На основі народних мелодій композитор створював цілком оригінальні й самобутні хоріві композиції, надаючи їм неповторного звучання. В кожній народній перлині він прагнув максимально передати її незвичайний образний зміст і художню красу, водночас використовуючи музичні надбання європейської хорівової культури. Він відіграв неабияку роль у становленні видатних українських композиторів, а саме: П. Козицького, В. Дремлюги, М. Вериківського, Г. Верьовки, Л. Ревуцького, М. Скорика, Л. Дичко, Є. Станковича [5, с. 37]. Крім цього, слід наголосити на глибоко гуманістичній спрямованості ідей Леонтовича, який прагнув до виховання особистості музикою, звеличення її духовного життя. Усією своєю композиторською, педагогічною, громадською діяльністю він стверджував ідеали музичного просвітництва, відстоював ідею обов'язкового музичного навчання всіх дітей, незалежно від музичної обдарованості, авторитетом своєї творчості сприяв поширенню власних педагогічних поглядів, які утворюють цілісну концепцію музичної освіти, основою якої стало ставлення до народної пісні як найправдивішого за своєю художньою і етичною сутністю життєвого явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання; визнання провідної ролі фольклору в музичній освіті школярів; прагнення до загального музичного навчання і виховання всіх дітей на матеріалі кращих тво-

рів професійної і народної творчості; вільного володіння нотною грамотою; взаємозв'язку різних видів музичної діяльності; розвитку музично-творчих здібностей і художньо-образного мислення [5, с. 98].

Микола Дмитрович Леонтович – унікальна постать в українській культурі початку ХХ ст. Його творчість рельєфно вирізняється серед яскравих талантів полісенківського покоління – Кирила Стеценка, Якова Яциневича та Олександра Кошиця. Мистецтво Леонтовича піднесло образ українського світу до рівня загальнолюдських взірців, викликаючи захоплення і подив довершеною художністю та неповторним колоритом.

Усвідомивши своє покликання ще в юному віці, він наполегливо йшов до мети, крок за кроком опановуючи нові сфери. Щирість його голосу захоплювала. Створений композитором світ глибокого ліризму і дивовижних барв увійшов до культурного надбання України легко і природно. Осяяний світлом національного генія, він ставав світочем етнічної пам'яті і провидцем майбутнього. За що, мабуть, і загинув... [3, с. 86].

У першій чверті ХХ століття українська музично-педагогічна думка досягла високого рівня, увібравши в себе досягнення європейської і вітчизняної науки, української національної культури, досвід народного музикування. Більше того, у своїх концептуальних засадах вона носила випереджувальний стосовно інших країн характер. Йдеться про гуманістичну спрямованість української музичної педагогіки, визнання провідної ролі народної пісні в музичному вихованні школярів, прагнення здійснити музичний всеобуч, забезпечити розвиток музичних здібностей, вільне володіння нотною грамотою, використання творчого музикування тощо.

Про плідність педагогічних ідей Леонтовича свідчить поява в середині ХХ ст. музично-виховної системи відомого угорського композитора, фольклориста і педагога З. Кодая, яка в усіх принципових позиціях повністю збігається з педагогічними ідеями М. Леонтовича.

Висновки. Насамперед слід підкреслили особливу роль національних витоків, зокрема, народної музичної творчості, у становленні духовності людини. І педагоги, і музиканти єдині в тому, що віковічні духовні традиції народу повинні стати надбанням дітей: рідна мова, пісня, казка мають врятувати їх від безпам'ятства, безликість і сірості.

Творча спадщина Миколи Дмитровича Леонтовича, одного із найталановитіших синів українського народу, який прославив українську народну пісню на весь світ у найкращих її зразках, є однією з висот українського духу. Вона повинна послужити благородній справі – вихованню свідомого українця, здатного творити Незалежну Українську Державу, про побудову якої мріяв протягом усього свого короткого, але багатого на події творчого життя наш славетний композитор.

Список літератури:

1. Архімович Л. Глава VIII. Творчі взаємини з К. Стеценком і М. Леонтовичом / Л. Архімович, М. Гордійчук // М. Лисенко: Життя і творчість. – 3-е вид, доп. і перероб. – К.: Музична Україна, 1992. – 617 с.
2. Барвінський В. Музика // Історія української культури / [за редакцією Крип'якевича]. – К.: Либідь, 1994. – 111 с.
3. Витвицький В. Леонтович Микола / В. Витвицький // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 4. – 285 с.
4. Гордійчук М. Микола Леонтович // М. Гордійчук К.: Музична Україна, 1974. – 134 с.
5. Гордійчук М. М. Д. Леонтович: Нарис про життя і творчість / М. Гордійчук. – К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1956. – 123 с.
6. Завальнюк А. Микола Леонтович. Листи, документи, духовні твори / А. Завальнюк. – Вінниця: ПП «Нова книга», 2006. – 273 с.
7. Іванова Л. Педагогічні ідеї М. Леонтовича / Л. Іванова // Музика в школі: Збірка статей. – К.: Музична Україна. – Вип. 8. – 1982. – 137 с.
8. Людкевич С. Музична мова в оригінальних хорових творах і опері «На русалчин Великдень» М. Леонтовича / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 1. – Львів, 1999. – 202 с.

Сэнэта Т.В.

Обособленное подразделение «Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств»

РОЛЬ ТВОРЧЕСТВА Н.Д. ЛЕОНТОВИЧА В СТАНОВЛЕНИИ УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ XX ВЕКА

Аннотация

В статье освещается жизненный и творческий путь известного представителя украинской музыкальной культуры, композитора, педагога, общественного деятеля Николая Леонтовича. Раскрыты грани композиторской деятельности. Охарактеризован весомый вклад в музыкально-хоровую культуру Украины. Проанализированы музыкальное наследие Леонтовича, составляющих хорные миниатюры – обработки украинских народных песен.

Ключевые слова: украинская культура, мировое культурное пространство, музыкальное наследие, композитор, педагог, творчество, музыкальная деятельность, хоровая культура, народная песня, фольклор, гармония.

Seneta T.V.

Separated Subdivision «Mykolaiv Branch
of Kyiv National University of Culture and Arts»

THE ROLE OF CREATIVITY M.D. LEONTOVYCH IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CULTURE OF THE TWENTIETH CENTURY

Summary

The article highlights the life and career of the famous Ukrainian representative music culture, composer, teacher and public figure Mykola Leontovych. It reveals facets of a composer. A significant contribution to music-choral culture of Ukraine is determined. Leontovych's musical heritage that make choral miniatures – Ukrainian folk songs is analyzed.

Keywords: Ukrainian culture, global cultural space, musical heritage, composer, teacher, art, music activities, choral culture, folk song, folklore, harmony.